

Resumé

› Archiv bezpečnostních složek – organizace, úkoly, činnost

Ladislav Bukovszky

Úvodní text připravený ředitelem Archivu bezpečnostních složek seznamuje s organizací a činností této instituce. Schválením zákona č. 181/2007 Sb. ze dne 8. června 2007 o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů, byly položeny základy nové organizační složky státu Archivu bezpečnostních složek.

Archiv je od 1. února 2008 zařazen do sítě státních veřejných archivů České republiky a plnohodnotně vykonává zákonem určené komplexní celospolečenské úkoly při zpřístupnění a zveřejnění dokumentů, archiválií bezpečnostních složek a taktéž na úseku archivnictví a výkonu spisové služby. Archiv bezpečnostních složek podle zákona zabezpečuje všestrannou péči o archiválie, jejich ochranu, odborné a vědecké zpracování, jejich zpřístupňování, jakož i využívání k badatelským, vědeckým, úředním a jiným účelům.

Spravuje téměř dvacet kilometrů archiválií, které vznikly činností bezpečnostních složek v období komunistické totality. Od 1. února 2008 nastala výjimečná situace ve správě dokumentů – rozhodnutím českého parlamentu se dokumenty všech složek komunistické Státní bezpečnosti dostaly do jedné instituce.

› Na úřadu spolkového zmocněnce pro zpřístupňování materiálů Stasi

Světlana Ptáčnicková

Autorka přináší zprávu o pracovní návštěvě Úřadu spolkového zmocněnce pro zpřístupňování materiálů Stasi (dále jen BStU) ve Spolkové republice Německo.

Ve dnech 20.–21. května 2008 navštívila tento úřad společná delegace pracovníků Ústavu pro studium totalitních režimů (ÚSTR) a Archivu bezpečnostních složek (ABS) České republiky. První den byl věnován studiu materiálů v archivu BStU. Delegace se seznámila s množstvím a s typy uložených archiválií a se způsobem jejich zpřístupňování badatelům, který je – díky rozdílné legislativě – zcela odlišný od způsobu používaného v České republice. Velmi zajímavá byla ve Fraunhofer Institutu ukázka automatizované virtuální rekonstrukce roztrhaných a poničených archivních materiálů.

Druhý den se české návštěvě představila oddělení informací (zejména referát osobních spisů) a oddělení vzdělávání a výzkumu. Na závěr německo-českého setkání (jakož i na pracovním obědě, který se konal za účasti spolkové zmocněnkyně Marianne

Birther) vyjádřily obě strany uspokojení nad tím, že získaly hlubší znalosti o práci partnerské instituce, a doufají, že se vzájemná spolupráce obou archivů bude dále rozvíjet.

Přílohy přibližují našim badatelům některé z aktivit BStU.

› Organizační vývoj SNB v 80. letech se zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku

Iva Kvapilová

V páté závěrečné části cyklu pokračuje autorka v rozboru organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti (SNB). Zásadní i kosmetické úpravy organizační struktury komunistického bezpečnostního aparátu probíhaly samozřejmě také v 80. letech, v posledním desetiletí vlády komunistického režimu.

Už koncem 70. let se jim však jejich vládnutí komplikovalo jak z hlediska mezinárodněpolitického, tak i v důsledku ekonomických problémů, které socialistické plánované hospodářství nedokázalo vyřešit. Vážný nedostatek spotřebního zboží a sociální neklid pak vedl znervóznělé komunisty k personální výměně na postu generálního tajemníka KSČ (1987). Široká opozice proti režimu se však začala formovat až v listopadu 1989, a protože si vláda nebyla jistá nejen loajalitou celého bezpečnostního aparátu (ale i mezi samotnými komunisty by těžko hledala oporu pro obranu režimu silou), došlo k naprostému zhroucení komunistické moci.

Fakt, že socialistické hospodářství se dostávalo do stále větších problémů, se odrazil také ve fungování bezpečnostního aparátu. Nejvyššími stranickými orgány byl přijat program hospodářské přestavby, který znamenal pro vedení ministerstev vnitřní nutnost realizovat zásadní organizační změny ve svých rezortech. Bylo nezbytné změnit organizaci a rozmístění sil SNB, neboť od vzniku federace se počty pracovníků na centrálních útvech a částečně i na krajských správách SNB zvýšily, ale u základních článků organizace se stavy postupně snižovaly. Zlepšení tohoto problému mělo přinést vytváření větších organizačních celků, popř. spojování vedoucích funkcí a přerozdělení sil nejen mezi administrativní, řídicí a výkonnou sférou ve prospěch výkonné služby, ale také mezi okresními a krajskými články organizační struktury.

Snahy o eliminaci negativních dopadů v procesu přestavby československé ekonomiky vedly nejen k redukci ministerstev, ale také k výrazným změnám v organizační struktuře i personálním obsazení vedoucích funkcí. V souvislosti s rozsáhlou reorganizací rezortních ministerstev v roce 1988 byl změněn také systém řízení útvarů Veřejné bezpečnosti (VB). To znamenalo, že na nově vytvořeném Ministerstvu vnitřní a životního prostředí ČSR začala pro oblast kriminální, pořádkové, dopravní a správní služby a služby ochrany objektů fungovat znovu zřízená Hlavní správa VB. Hlavní úkoly SNB, jehož prostřednictvím zabezpečovala republiková ministerstva vnitřní i Federální ministerstvo vnitřní státní správu, se příliš neměnily. Stálým problémem bylo jasné vymezení hranic působnosti federace a republik ve věcech vnitřního

pořádku a bezpečnosti, včetně posílení centrálního řízení na úrovni republik při řešení zásadních strategických úkolů, a na druhé straně posílení výkonné sféry v oblasti operativního řízení a zvýšení odpovědnosti útvarů v jednotlivých složkách SNB.

Permanentní reorganizace bezpečnostního aparátu se neustále točily v bludném kruhu hledání vyhovujícího modelu fungování bezpečnostního aparátu. Zřizování nových útvarů nebo organizačních celků (a jejich opětovné rušení), komplikovaná struktura kompetencí, stále přepracovávané normy a předpisy, a nakonec i politické aspekty, neúměrně zatěžovaly celý systém řízení Sboru národní bezpečnosti. Až nástup nové politické garnitury umožnil zásadní změny legislativního prostředí, které přispěly k demokratizaci společnosti i k úpravě fungování celé státní správy, a tedy i bezpečnostního aparátu.

› Operace československých zpravodajských služeb na státních hranicích v letech 1945–1989

Martin Pulec

Studie sleduje zpravodajské akce na hranicích poválečného Československa zejména tajné vysílání a přijímání agentů přes tzv. zelenou hranici. S touto činností souvisela řada zpravodajských „her“ a bývaly rovněž provázeny další, často velmi závažnou nezákonnou činností operativních pracovníků bezpečnostních složek tehdejšího Československa.

V první části autor pojednává o zakotvení operací, na státních hranicích v nařízeních a rozkazech útvarů ministerstva vnitra. Ve druhé části článku popisuje konkrétní ilustrativní případy těchto operací včetně následného vyšetřování souvisejících zločinů (např. Vražda agenta ŠKRHOLY, Konec „ideového“ agenta, Poslední služba Aloise Hubera, Zajetí a osvobození československých vojenských rozvědčků a další).

› Brigády Pohraniční stráže po 21. srpnu 1968

Pavel Vaněk

Autor článku se pokusil na základě archivních pramenů sestavit mozaiku reakcí brigád Pohraniční stráže na intervenci vojsk států Varšavské smlouvy dne 21. srpna 1968. Šlo jednak o aktivity velitelství brigád v okamžiku započetí invaze, dále o aktivity v následujících hodinách a dnech, spočívající především v obraně kasáren Pohraniční stráže a přípravě náhradního velení. Pohraniční brigády se v té době též angažovaly v podpoře stranických a státních orgánů, ať už místních nebo celostátních.

Letákovými akcemi (viz přílohy) a změnou textu vojenské přísahey dávali jejich příslušníci spontánně najevo odpor vůči interventům. Zajímavé personální údaje přináší tabulka: Personální složení velitelství pohraničních brigád v srpnu 1969.

› Public relations pro Státní bezpečnost – bezpečnostní propaganda v letech 1968–1971

Petr Cajthaml

Studie se pokouší analyzovat bezpečnostní propagandu v období Pražského jara a nastupující normalizace. Autor popisuje hlavní směry bezpečnostní propagandy v jednotlivých fázích daného období a organizační vývoj tiskového aparátu ministerstva vnitra. Pozornost je věnována i personálnímu obsazení pozic hlavních propagandistů.

V první části studie se autor soustředil na analýzu plánů na dobudování propagandistického aparátu ministerstva vnitra z přelomu let 1967/1968 a na hlavní programové dokumenty, které měly udávat směr propagandě ministerstva vnitra v roce 1968. V další části popisuje vynucenou proměnu veřejné prezentace bezpečnostních složek v průběhu Pražského jara. Během nástupu reformy propagandisté ministerstva vnitra zdůrazňovali úspěchy vlastní složky a „přirozenost“ bezpečnostního aparátu, jako nezbytné součásti každého státu. Na pozadí vyostřené vnitrorezortní diskuze o podobě rezortní propagandy přibližuje napětí, které panovalo mezi konzervativními představiteli Státní bezpečnosti a reformní skupinou nového ministra vnitra Josefa Pavla.

Okupace vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968 odstavila Pavlovu reformní skupinu. Pokus kolaborantů o převzetí moci na ministerstvu vnitra v srpnu 1968 však nebyl úspěšný. První akce budoucích ostrých propagandistů z řad Státní bezpečnosti tak byly zprvu připravovány spíše ilegálními či neoficiálními formami. Velmi často při tom spolupracovali s okupačními jednotkami sovětských vojsk.

Na jaře roku 1969 se stal novým tiskovým tajemníkem pplk. Jan Kovář; pod jeho vedením vzniklo v rámci sekretariátu ministra vnitra tiskové oddělení, které v letech 1969–1971 velmi ostrou kampaní podpořilo nástup normalizace.

Hlavní metodou tehdejší propagandy byla cílená diskreditace představitelů a idejí Pražského jara. Autor na několika případech ukazuje, jak tato propaganda souvisela s politikou radikálních „ultrakonzervativních“ skupin v rámci ministerstva vnitra, a jak příprava některých nenávistných kampaní souvisela s plánovaným represivním tažením StB.

› Akce PANT – Příběh Vlastimila Ludvíka, posledního defektora komunistické rozvědky

Daniel Běloušek

Vlastimil Ludvík, narozen 16. března 1943, vstoupil do československé rozvědky jako mladík v roce 1968. Dostal krycí jméno PANTŮČEK. Od roku 1975 do roku 1982 pracoval na rezidentuře v Londýně. Po návratu na centrálu absolvoval rozvědný kurz KGB v SSSR. Od roku 1983 působil jako zástupce náčelníka 42. odboru I. správy Sboru národní bezpečnosti (SNB). V roce 1987 byl jako zkušený zpravodajský důstojník vyslán

do Indie v legalizační funkci I. tajemníka československého velvyslanectví. Zde navázal spolupráci s britskou rozvědkou a v polovině prosince 1988 byl v rámci speciální operace MI6 přemístěn do Londýna. V lednu 1989 požádal v Anglii o politický azyl a zároveň dostal novou identitu jako Peter Hoffmann.

Československé orgány následně zahájily rozsáhlé vyšetřování v rámci akce PANT, které v polovině roku 1989 vyvrcholilo Ludvíkovým odsouzením v nepřítomnosti k osmi-letému trestu odnětí svobody. V říjnu 1990 byl Ludvík omilostněn prezidentem republiky Václavem Havlem. Po roce 2000 se vrátil do Prahy. Z hlediska československo-britského zpravodajského soupeření po roce 1968 je Ludvíkova emigrace významná především v tom, že na sklonku osmdesátých let ochromila možnosti rozvědky komunistického Československa a oslabil činnost ostatních zpravodajských služeb států Varšavské smlouvy.

› Vzestupy a pády Leopolda Hofmana

Jan Kalous

Příspěvek si všímá osobnosti Leopolda Hofmana, po únoru 1948 velitele skupiny HRAD, zajišťující bezpečnost „prvního dělnického“ prezidenta Československé republiky Klementa Gottwalda. Představuje Hofmanovo rodinné zázemí (narodil se v listopadu 1913 v Českých Budějovicích), jeho levicové přesvědčení (byl mj. příslušníkem interbrigád), odbojovou činnost v letech druhé světové války a vstup do bezpečnostního aparátu po roce 1945.

Krátce je rovněž zmíněn systém ochrany stranických a vládních činitelů. Hofman navázal úzký přátelský vztah s Gottwaldovou rodinou. Nicméně, ani tato skutečnost nezabránila jeho pozdější perzekuci. V červnu 1951 byl zatčen a následně vazebně stíhán. Měl se údajně – společně se Šlingem a Švermovou – podílet na přípravách protistátního spiknutí; rovněž měl být aktivním trockistou. Hofmanova kariéra je velmi úzce propojena s osobou Josefa Pavla, československého ministra vnitra v době Pražského jara.

Návrat do mocenských struktur započal Hofman v Jihočeském kraji, za který byl od června 1964 poslancem Národního shromáždění. Po Pavlově odstranění z postu československého ministra vnitra odešel z parlamentu v květnu 1970 i Hofman. Následně byl (také jako signatář Charty 77) spolu s Pavlem sledován Státní bezpečností v akci KANOVNÍK. Leopold Hofman zemřel v lednu 1990.

› Muklovská dekáda jednoho „agrárníka“ aneb Oldřich Barták – jeden z tisíce

Martin Tichý

V biografické části sborníku se autor zabývá životními osudy „agrárníka“ Oldřicha Bartáka, které odrážejí mnohé peripetie 20. století a jehož vzestupy a pády

podmiňovaly společenské a ekonomické proměny Československa. Oldřich Barták se narodil v Červeněsi u Nového Bydžova dne 21. srpna 1904. V roce 1938 byl jmenován ředitelem hospodářského družstva v Novém Bydžově. V době okupace se snažil z titulu funkce a postavení pomáhat svým spoluobčanům, udržoval styky s osobami, které se přímo zapojily do odbojové činnosti proti okupantům. Na samém konci války, při osvobození města Nového Bydžova, se aktivně účastnil bojů s jednotkami německé armády.

Po válce, spolu se svými spolupracovníky, pozvedl novobydžovské hospodářské družstvo na jedno z nejlepších v ČSR, což potvrzovaly exkurze z celého světa (z Kanady, USA, Anglie, SSSR aj). Události února 1948 zastihly Oldřicha Bartáka v hospodářském družstvu v Plzni, ve funkci ředitele družstva. Této funkce byl zbaven, navíc musel odejít na půlroční „dobrovolnou“ (!) brigádu do Škodových strojírenských závodů. Po návratu do hospodářského družstva pracoval v oddělení distribuce brambor.

Oldřich Barták udržoval kontakty s osobami, které se po únoru 1948 ocitly v exilu, přičemž se jim v jejich nelehké situaci snažil pomoci. Tyto kontakty však neunikly pozornosti orgánů Státní bezpečnosti (StB). Na základě nátlaku a vydírání podepsal Oldřich Barták vázací akt spolupráce s StB. Faktické spolupráci se však snažil vyhnout, a to přes výhrůžky a následky, jichž si byl plně vědom. Zprávy, které podával svému „řídícímu orgánu“ StB, byly hodnoceny jako neupřímné a zavádějící. Oldřich Barták byl 6. dubna 1950 zatčen a obviněn ze spolupráce s CIC. Původně měl být souzen v samostatném procesu, ale pro předpoklad nízkého trestu byl soud s jeho osobou zrušen; následně vytvořili vyšetřovatelé StB malou odbojovou skupinu „Oldřich Barták a spol.“, respektive Oldřich Barták a Jaroslav Fadrhonc. Státní soud oba muže odsoudil k mnohaletému trestu odnětí svobody v délce čtrnácti, respektive dvanácti let, ke konfiskaci majetku a ztrátě občanských práv. Oldřich Barták se s výrokem státního soudu nesmířil, a to nejen v případě odvolání se k Nejvyššímu soudu, ale i v době výkonu trestu, kdy dával tuto skutečnost jasně najevo.

Oldřich Barták byl podmíněně propuštěn na tzv. amnestii prezidenta republiky ze dne 9. května 1960. Po propuštění byl opět donucován ke spolupráci s StB, avšak spolupracovat tentokrát kategoricky odmítl. V průběhu šedesátých let pracoval v dělnických profesích, mimo jiné jako topič v novobydžovské cihelně. Státní bezpečnost ho v této době sledovala, a to minimálně až do roku 1969. S určitými nadějemi přivítal období Pražského jara roku 1968. Angažoval se v K-231 (Klub bývalých politických vězňů), žádal o rehabilitaci své osoby, avšak ta se fakticky protáhla do první poloviny sedmdesátých let a vyzněla do ztracena.

Celkem realisticky posuzoval možnosti tzv. obrodného procesu v SSSR a zůstal – zejména k jeho politické linii a k politice KSČ – značně rezervovaný a skeptický. Další vývoj jeho obavy potvrdil.

Oldřich Barták zemřel 21. října 1983. Na své poslední cestě byl vyprovázen svými blízkými a přáteli, a to přesto, že jeho pohřeb byl monitorován orgány StB.

› Archivní fond 308. Prověřovací materiál k odbojovým skupinám působícím v protektorátu Čechy a Morava v letech 1939–1945

Ludmila Bayerová

Tento příspěvek stručně informuje o archivním fondu prověřovacích materiálů ministerstva vnitra k druhému domácímu odboji, který byl shromážděn od léta 1945 do roku 1950 tehdejšími orgány Sboru národní bezpečnosti a jejími složkami.

Předkládá čtenáři stručný přehled o důvodu a účelu vzniku těchto prověřovacích materiálů i o jejich pozdějším využití pro posuzování žádostí a přiznání charakteru „československého partyzána“ podle zákona č. 34/1946 Sb. a posuzování vlastností účastníka domácího hnutí podle zákona č. 255/1946 Sb. v působnosti rezortu ministerstva obrany.

Přílohy dokumentují proces prověřování odbojových organizací a skupin složkami ministerstva vnitra (např. partyzánské brigády „Mistr Jan Hus“, partyzánské skupiny „Jermak“, odbojových skupin „Blaník“, „Hnutí za svobodu“, „Horácko-Re-Ví“, „Žižka I-II“, „Chotěšov“, „Sever“ a mnoha dalších).

› Problematika zneužívání drog v materiálech Archivu bezpečnostních složek

Tomáš Zapletal

Sedmdesátá a osmdesátá léta nabízejí bohatý výčet úřední agendy – informací, zpráv, hodnocení i vyšetřovacích spisů, vztahujících se k jednotlivým případům zneužívání drog, jež se v dobovém slovníku označovalo termínem „toxikománie“.

Předkládaná archivní rešerše shrnuje reprezentativní soupis materiálů pocházejících z archivních fondů Archivu bezpečnostních složek (ABS), především z fondů republikového Ministerstva vnitra Československé republiky a útvarů Veřejné bezpečnosti uložených v ABS Brno-Kanice. Jejich časová vymezenost končí na počátku devadesátých let je dána rozmezím archiválií, které tato instituce spravuje, nikoli vymizením problematiky toxikománie z řad společnosti a zorného úhlu bezpečnostních složek státu.

› Archivní A–Ž

Kolektiv autorů

Stálá rubrika Sborníku Archivu bezpečnostních složek přináší zprávy, informace, glosy i rarity, které přináší práce archivářů.

V tomto čísle se nejprve věnuje výkladu dvou termínů ze státněbezpečnostní praxe. Termínu „aktivní opatření“ v rámci agenturně operativní činnosti bývalé I. správy (rozvědky) Sboru národní bezpečnosti (SNB) ilustruje na příkladu akce NEPTUN. Termín „profylaktické opatření“ uvádí v souvislosti s preventivní činností československé kontrarozvědky.

V dalších příspěvcích popisuje postup bezpečnostních složek proti šíření publikace *Sedm pražských dnů* (tzv. Černé knihy) vydané Historickým ústavem Československé akademie věd v září 1968. Dále je připomínána akce proti rebelským projevům mládeže na konci šedesátých let, nazvaná VLASATCI a postup proti československému reprezentantovi v judu Vladimíru Kocmanovi v akci s krycím jménem GOLEM.

Další glosy jsou věnovány vyšetřování okolností vzniku filmu *Nezvaný host* studenta pražské Filmové akademie Vlastimila Venclíka, budování a otevření „Síně bojových tradic“ I. správy Sboru národní bezpečnosti (SNB) v letech 1977–1982, prošetřování trestných činů spáchaných příslušníky libereckého gestapa v letech 1940–1945.

Zajímavé je upozornění na opatření dané „Tajným rozkazem č. 164 z roku 1952“ ministra národní bezpečnosti Karola Bacílka při provádění pohřbů nepřátel lidově demokratického zřízení „*usmrčených v boji s bezpečnostními orgány*“.

Rubrika rovněž seznamuje čtenáře (badatele) s aktuálními možnostmi využití dochovaných příloh ke Kádrovým rozkazům ministra vnitra č. 472 a 473 z roku 1954 (obsahující přehledy o personálním obsazení krajských správ ministerstva vnitra a správ Veřejné bezpečnosti v Čechách a na Slovensku a u součástí ústředního aparátu ministerstva vnitra) ke studiu organizačního vývoje popsanych institucí.

Informuje o existenci „*Seznamu odborně bezpečnostních, politickovýchovných a vojenských filmů z let 1982 a 1987*“ ve spisovém fondu I. správy. V závěru přináší Archivní A–Ž zprávu z XXX. mikulovského sympozia uskutečněného ve dnech 22. –23. října 2008 na téma „Hranice na jižní Moravě a její obrana od doby římské“. Spíše pro pobavení jsou pak do rubriky zařazeny příspěvky o návštěvě bývalého ministra vnitra Rudolfa Baráka na Správě SNB Hlavního města Prahy a Středočeského kraje v roce 1977, a o úskalích práce archiváře Archivu bezpečnostních složek.

Summaries

› Security Services Archive – organisation, tasks and activities

Ladislav Bukovský

The introductory text prepared by the director of the Security Services Archive provides information on the organisation and activities of this institution.

With the adoption of Act No. 181/2007 of the Collection of Laws on 8 July 2007, on the Institute for the Study of Totalitarian Regimes and on the Security Services Archive as well as the amendment of certain laws, the foundations were laid for a new national subdivision of the Security Services Archive.

Since 1 February 2008, the archive has been included in the Czech Republic's network of public state archives, and it completely fulfils legally designated, complex society-wide duties in publishing and making accessible the documents and archival records of the security services as well as in keeping archives and performing filing services. In accordance with the law, the Security Services Archive ensures the general care and protection of archival records as well as the specialist, scholarly processing of these materials. It also arranges for them to be made accessible and used for research, academic and official activities as well as for other purposes.

It administers almost 20 kilometres of archival records, which were created as a result of the activities of the security services during the communist totalitarian era. Since, 1 February 2008, an extraordinary situation has arisen in the administration of documents. By way of a decision by the Czech parliament, the documents of all the branches of the communist Secret Police have been placed in one institution.

› At the Office of the Federal Commissioner in charge of making Stasi materials accessible

Světlana Ptáčníková

The author reports on a working visit to the Office of the Federal Commissioner for making Stasi materials accessible (hereinafter only referred to as the BStU) in the Federal Republic of Germany.

On 20 and 21 May 2008, a joint delegation of workers from the Institute for the Study of Totalitarian Regimes (ÚSTR) and the Security Services Archive (ABS) of the Czech Republic paid a visit to this office. The first day was devoted to the study of materials in the BStU archive. The delegates were given information on the quantity and types of archival records as well as information on the way they are made accessible to

researchers, which is completely different to the manner used in the Czech Republic as a result of differences in the legislation of both countries. A demonstration of the automated virtual reconstruction of shredded and tattered archive materials at the Fraunhofer Institute proved to be very interesting.

On the second day, the Czech delegation was introduced to the information department (particularly the personal files section) as well as the education and research department. At the conclusion of this Czech-German meeting (as well as at a working lunch, which was attended by the Federal Commissioner Marianne Birthler) both sides expressed their satisfaction with the fact that they had acquired a deeper understanding of the work of their partner institution, and they hoped that mutual cooperation between both archives would continue to be developed further.

Appendices provide more detailed information for our researchers on some of the BStU's activities.

› The organisational development of the National Security Corps in the 1980s (focusing on its State Police division*)

Iva Kvapilová

In the fifth, final part of the cycle, the author continues an analysis of the organisational development of the National Security Corps (Sbor národní bezpečnosti – SNB). Naturally, fundamental and cosmetic adjustments to the organisational structure of the communist security apparatus also took place in the 1980s in the last decade of communist rule.

As early as the end of the 1970s, however, their government had been complicated both in terms of international politics and as a result of economic problems, which the planned socialist economy could not resolve. A serious lack of consumer goods and social unrest subsequently led the nervous communists to change the general secretary of the Czechoslovak Communist Party (1987). Widespread opposition, however, finally began to form in November 1989, and because the government was uncertain not only of the loyalty of the entire security apparatus but also found it hard to garner support among communists themselves for the defence of the regime by force, communist power collapsed completely.

The fact that the socialist economy was getting into ever deeper trouble was also reflected in the operation of the security apparatus. Economic reorganisational me-

* Veřejná bezpečnost, which literally means “Public Security”, was the division of the security corps that was in charge of general policing. Consequently, the name of this department has been somewhat freely translated here as the “State Police”.

asures were adopted by the highest party authorities. For the management of interior ministries, this meant it was necessary to implement fundamental organisational changes in its departments. It was necessary to change the organisation and deployment of SNB forces, because the numbers of workers in central SNB departments had increased since the establishment of the federation. These increases had also partially occurred in regional directorates, but there had been gradual reductions in the primary sections of the organisation. This problem was meant to have been ameliorated by the creation of larger organisational units or the amalgamation of management roles and the redistribution of forces, not just in the administrative, management and executive sphere in favour of executive services, but also among district and regional sections of the organisational structure.

Efforts to eliminate negative impacts in the process of restructuring the Czechoslovak economy led not only to a reduction of ministries, but also resulted in considerable changes in the organisational structure and personnel of management positions. In connection with the extensive reorganisation of ministerial departments in 1988, the system of managing State Police (VB) departments was also changed. This meant that a newly established Main Directorate of the State Police began operating at the newly created Ministry of the Interior and the Environment of the Czechoslovak Republic for services relating to crime, law and order, transport and administration, as well as for services pertaining to the protection of buildings. The main tasks of the SNB (which was the means by which the republic's national ministries and the Federal Ministry of the Interior ensured public administration) did not change too much. One constant problem was the clear definition of the boundaries of responsibility for the federation and the administratively autonomous Czech and Slovak national republics in regard to internal procedure and security, including the consolidation of central management at the level of the national republics while dealing with fundamental strategic tasks and, on the other hand, while strengthening the executive sphere in terms of operations management and increasing the responsibility of departments in individual SNB units.

The permanent reorganisation of the security machinery constantly went around in circles as it sought a satisfactory model for the operation of the security apparatus. The establishment of new departments or organisational units and their repeated abolishment, the complicated structure of responsibilities, constantly revised rules and regulations, and, ultimately, political considerations excessively encumbered the entire system for managing the National Security Corps. Only the arrival of a new political establishment facilitated fundamental changes in the legislative environment, which contributed to the democratisation of society as well as to an alteration in the operation of the entire state administration and consequently the security apparatus, too.

› The operations of Czechoslovak intelligence services on the state's borders in the years 1945–1989

Martin Pulec

This study looks at intelligence operations on the borders of post-War Czechoslovakia, particularly those which involved sending and receiving agents across the country's so-called "green boundary" or natural forest border. A number of intelligence "games" were linked to this activity and these were also accompanied by the activities of operatives from the security forces of what was then Czechoslovakia, which were frequently very serious illegal operations.

In the first section of the study, the author deals with the entrenchment of operations on the state's borders in decrees and orders from the Ministry of the Interior. In the second part of the article, specific illustrative cases of these operations are described, including the subsequent investigation of related crimes (e.g. the murder of agent ŠKRHOLA, the end of the "ideological" agent, Alois Huber's last service, the capture and release of Czechoslovak military spies, etc.).

› Border Guard brigades after 21 August 1968

Pavel Vaněk

On the basis of archive sources, the author of this article has attempted to compile the assortment of reactions among Border Guard brigades to the military intervention of Warsaw Pact forces on 21 August 1968. This partly concerned the activities of the brigades' command authority as of the moment the invasion started as well as activities in the hours and days that followed, consisting primarily of the defence of Border Guard barracks and the preparation of a replacement command. At the time, the border brigades were also involved in supporting Communist Party and state authorities at both the local and national level.

With pamphlet campaigns (see appendices) and a change in the text of the military oath, brigade members spontaneously showed their opposition to the interventionists. Interesting data on personnel is contained in the table entitled Staffing of the Border Brigades' Command Authority in August 1969 ("Personální složení velitelství pohraničních brigád v srpnu 1969").

Public relations for the Secret Police – security propaganda in the years 1968–1971

› Petr Cajthaml

This study attempts to analyse security propaganda in the era of the Prague Spring and the period of communist entrenchment that followed, which was known as “normalisation.” The author describes the main trends in security propaganda in the individual phases of the given period and the organisational evolution of the Ministry of the Interior’s publicity machinery. Attention is also paid to the staffing of the main propagandist positions.

In the first part of the study, the author focused on an analysis of plans for completing the construction of the Ministry of the Interior’s propaganda machinery at the turn of 1967 and 1968 and on the main policy documents that were meant to set a course for Interior Ministry propaganda in 1968. The next section of the article describes the enforced change in the public presentation of security bodies in the course of the Prague Spring. While reform was being introduced, Interior Ministry propagandists emphasised the successes of their own units and the “naturalness” of security apparatus as an essential part of any state. Against a backdrop of intense internal department discussions on the structure of departmental propaganda, the study gives details of the tension that existed between conservative representatives of the Secret Police and the reform group of the new Interior Minister Josef Pavel.

The occupation by Warsaw Pact forces in August 1968 displaced Pavel’s reform group. Nevertheless, an attempt by collaborators to seize power at the Ministry of the Interior in 1968 was not successful. Initially, the first actions of those who would subsequently be virulent propagandists from the ranks of the Secret Police were prepared in rather illegal or unofficial forms. Very often, units with Soviet forces collaborated in this activity.

In the spring of 1969, Lieutenant Colonel Jan Kovář became the new press secretary. Under his leadership, a press department was established at the secretariat of the Interior Ministry, which supported the advent of normalisation with a very strident campaign.

The main method employed by the propaganda of that time was the targeted discrediting of exponents of the Prague Spring and its ideas. In several cases, the author shows how this propaganda was linked to the policies of a radical group of “ultra-conservatives” at the Ministry of the Interior, as well as how the preparation of some malignant campaigns was connected to a planned repressive operation by the Secret Police.

› Operation PANT – the story of Vlastimil Ludvík, the last defector from the communist secret service

Daniel Běloušek

Vlastimil Ludvík (born on 16 March 1943) entered the Czechoslovak secret service as a young man in 1968. He was given the codename PANTŮČEK. From 1975 to 1982, he worked at the country's espionage centre in London. After his return to headquarters, he completed a KGB reconnaissance course in the USSR. From 1983, he worked as deputy head of the 42nd department of the National Security Corps' (SNB) First Directorate. In 1987, he was sent as an experienced intelligence officer to India in the ostensibly legitimate post of first secretary at the Czechoslovak embassy. He established cooperation there with British intelligence and was relocated to London in mid-December 1988 as part of a special operation implemented by M16. In January 1989, he requested political asylum in England and was simultaneously given a new identity as Peter Hoffman.

The Czechoslovak authorities subsequently launched an extensive investigation as part of Operation PANT, which culminated in Ludvík being sentenced in absentia to eight years imprisonment in the middle of 1989. In October 1990, he was pardoned by the President of the Republic Václav Havel. He returned to Prague after 2000.

In terms of the rivalry between the Czechoslovak and British intelligence services after 1968, Ludvík's defection is important primarily because it crippled the potential of Czechoslovak communist reconnaissance at the end of the 1980s and undermined the activity of the other intelligence services of Warsaw Pact states.

› The rises and falls of Leopold Hofman

Jan Kalous

This paper devotes itself to the personality of Leopold Hofman, who was commander of the Hrad ("Castle") group, which ensured the security of the "first working class president" of the Czechoslovak Republic Klement Gottwald after February 1948. It presents Hoffman's family background (he was born in České Budějovice in November 1913), his leftwing convictions (among other things, he was a member of the international brigade), his resistance activity during the Second World War, and his becoming part of the security apparatus after 1945.

The system for protecting Communist Party and government officials is also briefly alluded to. Hofman established a close friendship with Gottwald's family. Nonetheless, not even this fact prevented his subsequent persecution. He was arrested in June 1951 and later prosecuted in custody. Together with Otto Šling and Marie Švermová, he was allegedly supposed to have participated in a subversive conspiracy. He

was also supposed to have been an active Trotskyite. Hofman's career is very closely linked to that of Josef Pavel, the Czechoslovak Minister of the Interior at the time of the Prague Spring.

Hofman began his return to the structures of power in the south Bohemian region, which he represented as a deputy of the National Assembly from June 1964. After Pavel's removal from the post of Czechoslovak Minister of the Interior, Hofman also left the parliament in May 1970. Together with Pavel (and also as a signatory of Charter 77) he was watched by the Secret Police within the scope of Operation KANOVNÍK ("CANON"). Leopold Hofman died in January 1990.

› A decade of political imprisonment for one member of the "Agrarian Party" or Oldřich Barták — one of a thousand

Martin Tichý:

In the biographical part of the anthology, the author deals with the life story of Oldřich Barták, which reflects the many twists and turns of the 20th century and whose rises and falls were determined by the social and economic transformation of Czechoslovakia.

Oldřich Barták was born in Červeněves near Nový Bydžov on 21 August 1904. In 1938, he was appointed as director of a farming cooperative in Nový Bydžov. By virtue of his position and standing, he tried to help his fellow citizens during the time of the occupation. He maintained contact with people who were directly involved in resistance activity against the occupants. At the very end of the War, he actively participated in engagements with German army units during the liberation of the town of Nový Bydžov.

After the War, together with his co-workers, he turned the Nový Bydžov farming cooperative into one of the best in the Czechoslovak Republic, which was confirmed by the fact that it attracted field trips from all over the world (from Canada, the USA, the USSR, etc.). The events of February 1948 caught up with Oldřich Barták while he was director of a farming cooperative in Plzeň. He was relieved of this position. Moreover, he was forced to go on a "voluntary" (!) work placement at the Škoda Engineering Plants (Škodové strojírenské závody). Upon his return to the farming cooperative, he worked in the department responsible for the distribution of potatoes. Oldřich Barták maintained contact with people who found themselves exiled after February 1948, and he tried to help them in their difficult situation. These contacts did not escape the attention of Secret Police (StB) bodies. On the basis of intimidation and coercion, Oldřich Barták signed a binding cooperation agreement with the StB. Nonetheless, he strived to avoid actually cooperating despite threats and potential repercussions, which he was fully aware of. The reports that he submitted to his "managing authority" at the StB were assessed as being insincere and misleading. On 6 April

1950, Oldřich Barták was arrested and accused of collaborating with the CIC.** He was originally meant to have been judged in a separate trial but, due to the expectation that he would receive a light sentence, the ruling against him was cancelled. StB investigators subsequently invented the small resistance group of “Oldřich Barták & Co.” or, more precisely, Oldřich Barták and Jaroslav Fadrhonc. The State Court subsequently gave both men long prison sentences of 14 and 20 years respectively. It also confiscated their property and stripped them of their civil rights. Oldřich Barták would not reconcile himself to the punishment, not just by lodging an appeal with the Supreme Court but also while serving his sentence, when he made this fact patently clear.

Oldřich Barták was conditionally released on parole as part of a so-called amnesty granted by the President of the Republic on 9 May 1960. After his release, he was once again subjected to coercion to cooperate with the StB, but this time he categorically refused to cooperate. He was employed in labouring jobs during the 1960s. Among other things, he worked as a boiler attendant in a brickworks in Nový Bydžov. The Secret Police monitored him during this period until at least 1969. He welcomed the time of the Prague Spring of 1968 with some hope. He became involved with K-231 (a club for former political prisoners). He applied to be rehabilitated, but this effectively dragged on until the first half of the 1970s to no avail.

On the whole, he realistically assessed the prospects of Perestroika in the USSR and remained appreciably reserved and sceptical, particularly in relation to its political line and the policy of the Czechoslovak Communist Party. Subsequent developments confirmed his fears.

Oldřich Barták died on 21 October 1983. He was accompanied on his last journey by close friends and relatives despite the fact that his funeral was monitored by StB bodies.

› Archive collection 308 – vetting material on resistance groups operating in the Protectorate of Bohemia and Moravia in the years 1939–1945.

Ludmila Bayerová

This paper concisely provides information on an archive collection of vetting materials belonging to the Ministry of the Interior on Czechoslovak anti-Nazi resistance in the years 1939-1945, which was compiled from 1945 to 1950 by National Security Corps (SNB) bodies of that period and SNB departments.

** CIC - Counter Intelligence Corps, a World War II and early Cold War intelligence agency within the US Army

The article presents readers with a brief summary of the reason and purpose behind the creation of these vetting materials and their subsequent use in assessing requests and acknowledging the character of a “Czechoslovak partisan” pursuant to Act no. 34/1946 of the Collection of Laws (Coll.), as well as in assessing the attributes of a “participant in a domestic movement” (i.e. someone who was involved with the Czechoslovak anti-Nazi resistance) pursuant to Act no. 255/1946 Coll., under the competence of the department of the Ministry of Defence.

Appendices document the process of resistance organisations and groups being verified by interior ministry divisions and some samples are given of the processes used for these groupings (e.g. the “Mistr Jan Hus” (“Master Jan Hus”) partisan brigade, the “Jermak” partisan group, the “Blaník” resistance groups, “Hnutí za svobodu” (“Movement for Freedom”), “Horácko-Re-VI”, “Žižka I-II”, “Chotěšov”, “Sever” (“North”) and many more).

› The issue of drug abuse (“toxikománie”) in the materials of the Security Services Archive

Tomáš Zapletal

The 1970s and 80s offer a rich array of official paperwork comprising information, reports, evaluations and investigation files concerning individual cases of drug abuse, which in the lexicon of the time was referred to as “toxikománie” (literally meaning “drug addiction”).

The submitted archive research summarises a representative list of materials originating from the archive collections of the Security Services Archive (ABS), particularly the collections of the Ministry of the Interior of the Czechoslovak Republic and departments of the State Police, which are stored in ABS Brno-Kanice. The time limitation of these materials, which ends at the beginning of the 1990s, is determined by the range of archive records this institution administers, not because the issue of drug addiction has disappeared from society’s ranks or the purview of the state’s security services.

› Team of authors: Archival A to Ž

This permanent section of the Anthology of the Security Services Archive offers reports, information, commentaries and rarities provided by the work of archivists. This issue will first devote itself to interpreting two terms stemming from state security practices. For example, Operation NEPTUN (“NEPTUNE”) illustrates the term “active measures” (“aktivní opatření”) used within the framework of the operational agency activities of the former First (Intelligence) Directorate of the National Security

Corps (SNB). The term “prophylactic measure” (“profylaktické opatření”) is presented in connection with the preventive activities of Czechoslovak counterintelligence.

In other contributions, a description is given of the tactics used by the security corps against the distribution of the publication “*Seven Prague Days*” (“*Sedm pražských dnů*”) – the so-called “Black Book” about the Soviet-led 1968 invasion) issued by the Historical Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences in September 1968. Furthermore, a campaign called VLASATCI (“HAIRY PEOPLE”), which was waged against rebellious demonstrations held by youths at the end of the 1970s, is also recalled, as are the tactics used against the Czechoslovak judo representative Vladimír Kocman in the campaign codenamed GOLEM.

Other commentaries are devoted to an investigation of the circumstances surrounding the making of the film “*Uninvited Guest*” (“*Nezvaný host*”) by Vlastimil Venclík, a student of Prague’s Film Academy, the building and opening of a “Hall Of Martial Traditions” by the First Directorate of the National Security Corps (SNB) in the years 1977–1982, and an investigation of crimes committed by members of the Liberec Gestapo in the years 1940–1945.

There is also an interesting reminder of the measures implemented during the funerals of enemies of the people’s democratic establishment (who were “*killed in the fight against security authorities*”) as a result of the Minister of National Security Karol Bacílek’s “Secret Order no. 164 from the year 1952.”

This section also acquaints readers (researchers) with the current possibilities for using the preserved appendices to Personnel Order nos. 472 and 473, issued by the Minister of the Interior in 1954, to study the organisational evolution of the institutions that are described. (The orders contain summaries of the staffing of regional directorates of the Ministry of the Interior and State Police directorates in Bohemia and Slovakia, as well as in parts of the central committee of the Ministry of the Interior).

Information is given on the existence of a “*List of Professionally Precautionary, Politically Educational and Military Films from the years 1982 and 1987*” in the file collection of the First Directorate. In conclusion, the Archival A to Ž reports on the 30th Mikulov Symposium, which was held on 22 and 23 October 2008 on the subject of “The South Moravian Border and Its Defence since Roman Times.” Probably for the purposes of entertainment as much as anything else, this section also includes contributions on a visit by the former Minister of the Interior Rudolf Barák to the SNB Directorate of the Capital City of Prague and the Central Bohemian Region in 1977 and on the pitfalls of an archivist’s work at the Security Services Archive.